

A szleng ma és tegnap*

Szleng: definíció, etimológia, szinonimák, elterjedés

A szlenget elég könnyű használni, de rendkívül nehéz azzal a meggyőző könnyedséggel írni róla, amit egy ilyen, első látásra egyértelműnek tűnő tárgy megkíván. Gyakran azonban a legegyszerűbb dolgokat a legnehezebb meghatározni, és mindenképpen ezekről a legnehezebb írni, mivel csupán első látásra tűnnek egyszerűnek. A szleng ugyanis „egy különleges, a legitim nyelvhasználat kültelkein kóborló csavargó nyelv, amely azonban folyamatosan igyekszik utat törni a legtisztéletreméltóbb társaságba”.¹ Az eset bonyolultságát tovább növeli a kontextus kérdése — ahogyan azt az Encyclopaedia Britannicában olvashatjuk —, mivel az egyik pillanatban egy szó vagy szókapcsolat szlengként hat, míg egy másik szituációban az adott szó vagy szókapcsolat egyáltalán nem kelt ilyen hatást.

Az „Oxford English Dictionary”-ben, ebben a *monumentum ære perennius*-ban**, mely szinte szemérmetlenül olcsó azért a nagy „dohányért”, amibe kerül, SIR WILLIAM CRAIGIE négy különálló címszóként veszi fel a *slang* szót — és ez csupán a főnévi jelentés. Úgy véli, hogy ezek a címszavak négy különálló csoportot és etimológiát képviselnek; de hozzáteszi, hogy az egyetlen szigorúan véve fontos csoportban „bizonyos jelentések külön szavakat jelenthetnek”, másfelől viszont nem zárja ki annak lehetőségét, hogy a *slang* számos értelméből némelyik vagy etimológiailag vagy szemantikailag összefügg. Az öt jelentés, mely megközelíti a körülbelül 1850 óta általános használatban levőt, vagyis azt a szabad és könnyed, „feltúrt ingujjú”, alapvetően beszélt nyelvet, amellyel foglalkozunk: a *cant* (a tolvajnyelv), egyéb nagyon alacsonyrendű és vulgáris beszéd, egy szakma vagy mesterség zsargonja, szidalom vagy szemtelenség, s —

* PARTRIDGE, ERIC: *Slang To-day and Yesterday. (With a Short Historical Sketch and Vocabularies of English, American, and Australian Slang)*. London, Routledge & Sons, Ltd. 1933.

Az itt közölt részlet a kötet I. részének 1–2. fejezetét és a 3. fejezet egy részletét tartalmazza: Part I. General Considerations. I. Slang: Definition, Etymology, Synonyms, Range (1–3), II. Origin, Uses, Reasons for Use; Attitudes towards Slang (4–9), III. Characteristics of Slang: in Relation to Language in General (21–2).

A cikk néhány sokat idézett mondata Kolozsvári Grandpierre Emil fordításában (Utazás az argó körül. *Kritika*, 3 [1965]/5: 40) már olvasható volt magyarul. (A szerk.)

¹ J. B. GREENOUGH és G. L. KITTREDGE: *Words and their Ways in English Speech* [Szavak és útjaik az angol beszédben]. London, 1902. (Kiváló, igen olvasmányos könyv.)

** Ércnél maradandóbb emlék (lat. — *A ford.*)

mint FOOTE* „The Orators” [A szónokok] című, 1762-es színdarabjában is szerepel — zagyvaság avagy értelmetlenség. Az Oxford szótár szlengdefiníciója — MCKNIGHT professzor kéteyei ellenére, misszerint „ha egyáltalán létezik pontos szlengmeghatározás” — csodálatraméltóan egyértelmű: „a sztenderd, művelt nyelvhasználat alatt elhelyezkedőként számon tartott, rendkívül kollokviális nyelvváltozat, amely új vagy speciális értelemben használt már meglévő szavakat foglal magában”. FOWLER teljesen más definíciót közöl, amely azonban bizonyos tekintetben ki is egészíti az előzőt: „olyan beszédmód, amely a fiatalok és életvidám emberek szavakkal való kedvelt játékából születik, amely játék során újranneveznek dolgokat és cselekvéseket; egyesek az újdonság kedvéért új szavakat hoznak létre, vagy torzítanak és hibásan alkalmaznak régieket, mások a divatosság kedvéért használják ezeket a kifejezéseket”. Ebben a sajtósággal — illetve szakzsargon — értelemben a *slang* szót nem használták a 19. századnál korábban; tolvajnyelv jelentésben — főnévként és melléknévként egyaránt — már 1750 körül említik. A rendkívül problémás *slang* szó etimológiája bizonytalan; míg az Oxford Dictionary² valószínűtlennek tart bármiféle kapcsolatot bizonyos *-sleng* formát tartalmazó norvég szavakkal, addig DR. BRADLEY, illetve WEEKLEY és WYLD professzorok³ szerint a rokonság bizonyítékai a *slenja-ord* ’új szlengszó’, a *slenja-namm* ’gúnynév’, illetve a *slenja-kjeften* ’szidalmaz’ (tkp. jártatja az állkapcsát). A szájjáartatás értelmének valószínűsége két oldalról is megerősödik: az egyik az OED.-ben 1400-ból idézett részlet:

But Eneas be war he abyas
The bolde wordes that [he] dede scleng,**

továbbá az alacsony, kollokviális⁴ használat. Az utóbbira ott van példaként a *sling language* vagy *sling words* ’beszélget’ (tkp. ontja a nyelvet vagy a szavakat), továbbá a *sling the bat* ’a népnyelvet beszél’ (különösen egy bizonyos külföldi ország nyelvét, ahol épp tartózkodik — 1914 és 1918 között a brit közlegények gyakran használták ezt a ’franciául, arabul beszél’ helyett). Azonban míg ezek bármelyikével feltétlenül összevethető a még sokkal kollokviálisabb *sling off at* ’gúnyolódik’, ami a *slang*⁵ kevésbé ismert értelméhez közelít, vagyis szí-

* Samuel Foote (1719–77) brit vígjátékiró (*A ford.*)

² A továbbiakban OED. A második és a harmadik bekezdés alapján túl nyilvánvaló, mivel tartozom az OED.-nek, hogy ezt részletezzem.

³ További hivatkozásokban WEEKLEY és WYLD. Lásd a további szaktekintélyeknél is.

** Ám Aeneas, bizton hiheted, meglakol | A vakmerő szaváért, amiket kiejtett.

⁴ HOTTEN, akinek CRABB 1831-es *Gipsies’ Advocate* [A cigányok védője] című művéből vett bizonyítékát másutt nem támasztják alá, azt állítja, hogy a *slang* szó teljesen cigánynyelvi, habár a cigányok egyszerűen csak átvették azt. Egy másik elmélet szerint a *slang* a francia *langue* ’nyelv’ argotikus romlott alakja — ez egyszerűen túl zseniális!

⁵ Ebben az értelemben 1840-től adatosolható; a *sling off* körülbelül 1880-tól. A *slang* ’szlengben beszél’ írásban először Lytton [Edward George, 1803–1873, brit író — *A szerk.*] *Pelham*-jében fordul elő 1828-ban.

dalmazni, rendkívül sértően szólni valakihez, addig nem szabad hiú reményekbe ringatni magunkat a *spin the bat* kifejezéssel kapcsolatban, mely habár a tizenkilencedik században a brit közlegények körében igen népszerű volt, s a *sling the bat* szabad variánsa, egészen más jelentéssel bír: 'nagy élvezettel, érezhető élénkséggel, s különleges lendülettel beszél' — itt nyilvánvaló az analógia a *spin the yard* 'elmond egy történetet' kifejezéssel. Megbocsátható azonban, ha a nyolcvanas évek színházi nyelvében található *slanging* szóra felhívjuk a figyelmet, melynek jelentése 'éneklés', számunkra azért fontos ez, mert így nevezték a zenés mulatókban zajló énekletet a sok — sokszor egy dal versszakai közé szúrt geg formájában — közbevetett beszélt szleng miatt.

Körülbelül 1850 óta a *szleng* az elfogadott kifejezés a „törvénytelen” kollokvialis nyelvváltozat megnevezésére. Ám ettől kezdve, elsősorban az alsóbb társadalmi osztályokban, a *lingó*-t, míg a művelt társadalmi csoportokban főleg az *argot*-t használják a *szleng* szinonimájaként. Ma az *argó* — lévén kizárólag a *szleng* francia megfelelője, nem használható az előbbi értelemben — jogosan csak a francia szleng és tolvajnyelv megnevezésére szolgál. A *lingo*, csakúgy mint a *biszlama** és a *pidzsin*, egész pontosan (mondjuk) az angol eltorzított, színes bőrűek által használt változatát jelöli, akik angolul beszélnek ugyan, de hozzáillesztik azt saját fonetikájukhoz és nyelvtanukhoz. A *zsargon*, ami eredetileg — csakúgy mint Chaucernél — a madarak trillázását⁶ jelentette, sokáig élt a *szleng* laza szinonimájaként, de ezt a kifejezést inkább a tudomány, a szakmák és mesterségek szakszókincsére kellene alkalmazni, bár ez utóbbi szavak megnevezésére a *shop* (tkp. üzleti nyelv) kiváló szinonima. A *flash* (tkp. furfangos, ravasz, csaló) olyan korábbi szinonima, amely körülbelül 1718 és 1850 között volt használatos, de még a 18. században is sokkal inkább — és helyesen — a bűnözők szlengjére használták (lásd: tolvajnyelv), és nem a tágabban értelmezett szlengre. 1850 előtt a *szleng* mindenféle vulgáris nyelvváltozat megnevezésére szolgált — a tolvajnyelvet kivéve —, vagy legalábbis ez volt az elfogadott használat 1800 után, mielőtt (ahogyan azt GROSE felbecsülhetetlenül értékes szótára mutatja) tolvajnyelv értelemben a *flash* szinonimájává vált. 1850 után sem fogadta a *szleng* szót általános üdvrivalgás. 1873-ban például HOTTEN tiltakozik a kifejezés olyan leszűkítése ellen, miszerint a szleng csupán „a legalsóbb, veszélyes társadalmi rétegek által használt legalacsonyabb szavakat jelölné”. Mivel a szleng valamennyi társadalmi csoport nyelvhasználatának része, és ez ma általánosan elismert tény, a stigma, amelyet valaha a szóhoz ragasztottak, régen eltűnt. 1911-ben például egy Cambridge-ben tanuló külföldi diák egyenesen így fogal-

* *Biszlama*, korábbi nevén *beach-la-mar*, *bêche-de-mer*: angol alapú pidzsin nyelv a csendes-óceáni Vanuatu-szigeteken. (A szerk.)

⁶ WEEKLEY, E.: *An Etymological Dictionary of Modern English* [A mai angol nyelv etimológiai szótára]. London, 1921. Az etimologizálni vágyó elmének remek vadászterület.

mazott: „Lehetetlen az angol [vagy ilyen szempontból bármely más nyelv] alapos elsajátítása a szleng és a közönségesebb szókincs ismerete nélkül. Bárki, aki beavatatlan, nem fogja megérteni az angol irodalom számos remekművét. Ugyanígy ... még egy angol újságot sem lesz képes megfelelően megérteni.”⁷

Eredet, használat, a használat okai, a szleng megítélése

A szlenget, lévén a társalgási nyelvhasználat magja, sokkal inkább a kényelmességgel kell összefüggésbe hozni, mintsem a tudományos törvényszerűségekkel, a nyelvtani szabályokkal és a filozófiai ideákkal. Mivel a szleng a társalgási nyelvhasználatból született, ott is virágozik. „A szleng létrejöttének — ahogyan DR. BRADLEY néhány évvel ezelőtt megjegyezte — a két legfontosabb oka: a vágy, hogy a nyelvhasználat biztosítsa a felfokozott élénkséget, illetve hogy biztosítsa a nyelvhasználat fokozott intimitását. A legmegfelelőbb feltételek mindehhez: „a tömeg, az izgatottság érzése és a nem természetes közegben zajló élet... Bármiféle hirtelen izgalom, vagy különös körülmény elegendő ahhoz, hogy létrehozzanak szlengszavakat” — ahogyan ezt a büneihez képest túl sok váddal illetett JOHN CAMDEN HOTTEN könyvkiadó és szótáríró közép-viktóriánus és egyéb szlengszavakat tartalmazó értékes gyűjteményének „Short History” [Rövid történet] című fejezetében megjegyezte. A szleng eredete és használata érdekes megvilágításba kerülhet, ha a következő alapvető törvényeket szem előtt tartjuk: a szlenget nem csupán önkifejezésre használjuk; a személyiséget is kifejezi; „a szóalkotás és az így létrehozott szavak használata az egyén különccséggel és groteszk humorral való elkülönülési vágyából adódik”.⁸ EARLE WELBY⁹ más szempontból közelít a szlenghez, amikor a következőket mondja: „Néhány szlengkifejezés az ütött-kopott és túl elterjedt kifejezésekkel való elégedetlenségből származik”; ezt a friss szlenget ezt követően úgy írja le, hogy ez „az egyszerű emberek költészete és vágyódása a sima penny helyett a színes kétpenyysre”.

A legérdekesebb kijelentések a szleng eredetéről és használatáról azonban MENCKEN és NICEFORO nevéhez fűződnek. Az előbbi olyan ragyogóan ír, hogy arcátlanság lenne parafrázálni: „Amit a szleng magában foglal — mondja¹⁰ — nem a belső tulajdonságoktól..., hanem a körülményektől függ. A beszélő, és különösen a beszélő gondolkodása az, ami meghatározza azt. Hogyha a beszélő nagy gondossággal választja a szavakat, tisztában lévén a szavak jelentésével és jelentésárnyalataival, akkor az általa használt szavak egyike sem tartozik a

⁷ OLOF E. BOSSON, *Slang and Cant in Jerome K. Jerome's Works* [Szleng és tolvajnyelv Jerome K. Jerome műveiben]. 1911.

⁸ GREENOUGH és KITTREDGE, i. m.

⁹ *The Week-end Review*. 1931. április 25.

¹⁰ H. L. MENCKEN: *The American Language* [Az amerikai nyelv]. 3. kiadás. 1923. 374.

szleng kategóriájába, azonban ha beszédét elsősorban véletlenszerűen építi föl, és fogalma sincs a szavak árnyalatairól és korlátairól, akkor a szleng kiemelkedő szerephez jut szókincsében. Eredetét tekintve a szleng majdnem mindig tiszteletreméltó (többé-kevésbé); a szlenget nem a buta tömeg [mi a helyzet a cockney-val?], hanem a szellemes és eredeti emberek alkotják; ahogyan WHITNEY mondja: a szleng »a szellemi aktivitás és a nyelvalkotás természetes örömeinek terméke«. Amikor azonban az újításokat a tömeg felfedezi és magáévá teszi, azok elkopnak, s hamarosan elvesztik pikánságukat és jelentőségüket, s WHITNEY szavaival élve »elvesztik bármilyen valóság kifejezésére való alkalmasságukat«. Ez az olyan szlengkifejezések története, mint *How's your poor feet?* 'Hogy van az a szegény lába?', *Have a heart!* 'Legyen szíved!', *This is the life* 'Ilyen az élet'.

ALFREDO NICEFORO, a sokat utazott olasz megjegyzi, hogy ahogy a beszéd során, így a szleng esetében is az ember úgy szólal meg, ahogyan megítéli a világot — és ebben érzelmeink irányítanak. A témával kapcsolatos megfigyelései a csoportokkal való összefüggés kapcsán elsődleges jelentőségűek.¹¹ „Minden társadalmi jelenség — és egy csoport nyelve társadalmi jelenség — írja NICEFORO — két okcsoportra vezethető vissza: személyes (vagy biológiai) okok, melyeket az egyén fiziológiai és pszichológiai tulajdonságai képviselnek, illetve a külső (vagy környezeti) okok, amelyeket a társadalmi nyomás megnövekedése, a gazdasági, földrajzi és egyéb tényezők képviselnek, amelyek oly jelentősen befolyásolják az emberiséget.” Rávilágít arra, hogy miként változik a nyelv egyik társadalmi csoportból egy másikba kerülve, illetve hogy miként módosul az egyén nyelvhasználata a különböző szituációkban. Arra is utal, hogy bizonyos esetekben az érzelmek, máskor pedig a foglalkozás vagy mesterség határozza meg az egyén nyelvhasználatát, legyen az sztenderd vagy nem konvencionális. A gyerekek és az örültek például legtöbbször érzelmeiktől indítva beszélnek. A katonák szavak és kifejezések tömegét használják, melyek a barakkokban, menetelés közben, a táborban és a harcmezőn eltöltött mindennapjaikra utalnak. A szakosodásnak, mely minden foglalkozásnak sajátja, természetes következménye a szókincs specializálódása, új szavak születése és a régiek új tartalommal való megtöltése. Az ilyen speciális szavak csak akkor válnak szlenggé, ha kikerülnek a foglalkozási csoport kizárólagos használatából, illetve ha jelentésük és használatuk módosul. A gépkocsi, a repülés, a rádió a szlengkifejezések tömegét szolgáltatva. Azonban — bármi legyen is a kifejezések forrása — a személyiség és a környezet a két legalapvetőbb együtttható, ami a szleng, és általában a nyelvek természetét meghatározza.

Miért használjuk a szlenget egyáltalán? Természetes, hogy az emberben felmerül ez a gyerekesnek tűnő kérdés, viszont megválaszolni rendkívül nehéz. Bi-

¹¹ *Le génie de l'argot* [Az argó szelleme]. 1912.

zonyos okok nyilvánvalónak tűnnek a szerző számára, aki azonban nem egészen olyan ostoba, hogy azt vélje, ezek megmagyaráznak minden, a múltban már használt szlengkifejezést, még kevésbé minden olyan szlengkifejezést, melyet a jövő ragyogó fiatalemberei, életvidám leányzói és kellemetlen vénemberei használni fognak. Mindenesetre abban, hogy a szlenghasználatnak a következőkben felsorolt okai vagy ténylegesen vagy potenciálisan működnek, olyan biztos, amennyire ember csak biztos lehet, s hozzá kívánja még tenni, hogy sorrendjük nem annyira ötletszerű, mint amilyennek tűnhet. Meggyőződése szerint a szlenget tizenöt ok egyike (vagy közülük több) miatt használják:

1. Pusztá jökedvből, mert a beszélő fiatal a lelkében vagy mert fiatal az évei számát tekintve, csupán a hecc kedvéért, játékoságból vagy tréfálkozásból.
2. Azért, hogy bemutassa szellemességét, eredetiségét, és csillogtassa humorát. (A motiváció e mögött általában a hengegés vagy a sznobság, a versengés vagy az érzékenység és a virtuozitás öröme.)
3. Azért, hogy különbözzék, hogy minél újszerűbb legyen.
4. Hogy minél látványosabb legyen a beszéde (vagy pozitív, illetve az unalom elkerülésének óhaja révén: negatív értelemben).
5. Hogy mindenképp lekösse, esetleg megdöbbsentse hallgatóit.
6. Azért, hogy kikerülje a közhelyeket, hogy tömör legyen és érthető. (A meglévő kifejezésekkel való elégedetlenség működteti.)
7. Hogy gazdagítsa a nyelvet.
8. Kézzel foghatóbbá tegye azt, ami elvont, földközeli az, ami idealisztikus, hogy közelebb hozza a távolit. (A művelt emberek körében ez tudatos tevékenység, míg a kevésbé iskolázottak körében majdnem mindig tudattalan, vagy tudat alatti.)
- 9a. Hogy csökkentse az elutasítás fájdalmát, vagy újabb értelmet adjon neki.
- 9b. Hogy csökkentse vagy eloszlassa a beszélgetés (vagy az írás) ünneplésességét, pompázatoságát.
- 9c. Hogy enyhítsen a tragédián, a halál, az örület elkerülhetetlenségén, hogy elfeledje az elvetemült gonoszság ocsmányságát vagy szegényét (pl. hűtlenség, hálátlanság); és/vagy ezáltal erőt ad a beszélőnek vagy hallgatójának vagy akár mindkettőnek a folytatáshoz.
10. Hogy a hallgatóság akár alacsonyabb, akár magasabb színvonalának megfeleljen, vagy csupán hogy bizalmas viszonyban legyen a hallgatósággal vagy a témával.
11. Hogy megkönnyítse a társadalmi érintkezést. (Nem összekeverendő vagy összevonandó az előzővel.)
12. Hogy barátságosságot vagy mély, tartós, bizalmas viszonyt váltson ki (ld. az előző megjegyzés).

13. Hogy kifejezze, hogy valaki egy bizonyos iskolához, iparágához, szakmához, művészeti, intellektuális csoporthoz, társadalmi osztályhoz tartozik; röviden: „benne lenni a sűrűjében”, és hogy kapcsolatokat létesítsen.

14. Hogy kifejezze, hogy mindezek közül valamelyikhez nem tartozik.

15. Hogy titkos legyen, ne értse meg a környezete. (Gyerekek, diákok, szerelmesek, titkos politikai társaságok tagjai, börtönben, vagy börtönön kívül lévő bűnözők, börtönre ítélt ártatlanok a fő képviselők.)*

HOTTEN, MENCKEN és NICEFORO majdhogynem barátságosan viszonyul a szlenghez, míg mások megvetőek. Már 1825-ben így panaszkodik THOMAS „My Thought Book” [Gondolataim könyve] című könyvében: „A szleng a bolondok társalkodása. A megfontolt ember soha nem alacsonyítaná le a nyelvet holmi társalgási képmutatás kedvéért... Az irodalmat kedvelők soha nem használnák, hiszen teljesen ellentmond a hibátlan és tiszta beszéd szabályainak.” Századunkban a „Words and Their Ways” szerzői elítélik a szlenget, mivel múltó, bizonytalan és rosszul meghatározott jelenség, káros hatással van használóira, hiszen kiirtja a jelentés azon finom árnyalatait, amelyek a jó stílus gyökerét képezik. Rámutatnak, hogy a szleng a lusta emberek beszéde, és kijelentik, hogy abban a pillanatban, amikor egy szó jelentése határozottá válik, szinte megszűnik szlengnek lenni. Az oxfordi nyelvész, MERTON professzor talán egy barátságosabb álláspontot képvisel: „Míg a szleng a bizalmas és kollokvialis beszéd szerves része, nem szükségszerűen helytelen vagy vulgáris a saját helyén”, ami — ahogyan FOWLERék mondják — a valós élet része. A párbeszédben ugyanis — folytatják FOWLERék — „a jó stílus a nagy fertőtlenítőszer, ebből adódóan a szleng a nagy megrontó tényező, amely múlandó, és mindent megfertőz maga körül.” Más aspektusból, de ugyanezeket a gondolatokat MCKNIGHT professzor¹² a következőképpen közli: „mivel a legtöbb szlengkifejezés a legitím szavak hagyományos jelentésének semmibevételén alapszik, a szlenghasználat megszerzi az irányítást a közlés hagyományos módjai felett..., és így a nyelvhasználat képességének romlását eredményezi”. Ez elsősorban az írókra és szónokokra vonatkozik. Nem valószínű azonban, hogy egy igazi stilizta vagy jól beszélni és írni tudó ember megfertőződne a szleng alkalmankénti használatától; ha valaki tisztában van „cselekedetével”, akár rendszeresen és szabadon is használhatja a szlenget, anélkül, hogy az megbolondítaná őt, elszegényítené szókincsét, vagy megmételyezné azt az ízlést és készséget, amellyel az adott szókincsét használja. A hivatalos és szabatos írásosság és hivatalos beszéd műfaját kivéve

* PARTRIDGE tizenöt pontjának magyar szövegét — kiegészítve az onnan hiányzó részekkel — Lieli Mariann fordításából vettük át (vö. L.-G. ANDERSSON–P. TRUDGILL: A szleng. In: *MiASzl.* 259–60). E szövegrész korábbi magyar fordítását ld. még ERDŐS GÁBOR „Újabb jelentésváltozások az ifjúsági nyelvben” (*Magyar Nyelvőr*, 112 [1988]: 143–8) c. cikkében (144–5). (A szerk.)

¹² GEORGE H. MCKNIGHT: *English Words and their Background* [Angol szavak és ami mögöttük van]. 1923. (A további idézetek ugyaninnen.)

az élénk és tág szleng kívánatosabb, mint az unalmas és fantáziátlan sztenderd angol; másrészt tagadhatatlan, hogy mind írásban és mind beszédben egy tiszta, bár szűk sztenderd angol szókincs használata ajánlatosabb egy hasonlóan szűk szlengszókincsnél, legyen bármilyen ragyogó is az a szleng.

A szleng alapvető tulajdonságainak meghatározása ugyanebbe az ellentmondásba ütközik. GREENOUGH és KITTREDGE, gondos, bár kissé maradi tanulmányuk „Slang and Legitimate Speech” [A szleng és az elfogadott beszéd] című fejezetének kezdetén a következőket mondják: „a szleng nyers, veszélyes és nevetséges metaforákon, homályos analógiákon, értelmetlen szavakon és kifejezéseken alapszik, amelyek kevésbé ismert és megbecsült foglalkozásokból és szokásokból származnak.” Húsz oldallal később hozzáteszi: „a szleng néha humoros, szellemes és nem ritkán képszerű”. NICEFORO¹³ világosabban és tömörebben fogalmaz a szlengről: „kézzel fogható kifejezések, élénk metaforák, briliáns szófordulatok, ellentétek, kihagyások és rövidítések”. A két amerikai professzor iránti méltányosságból azonban hozzá kell tennünk, hogy megállapítják azt, hogy a szleng, bár korántsem újdonság, a nyelv legélettelibb változata, az egyetlen nyelvhasználat, amelyben a nyelvi folyamatok korlátlan működésükben vizsgálhatók, s ahogy megjegyzik, nincs alapvető különbség a szleng és a sztenderd beszéd fejlődésében. A szleng betölthet és gyakran be is tölt bizonyos űrt a bevett nyelvhasználatban. Ahogyan JAMES BRANDER MATTHEWS 1893-ban megfigyelte:¹⁴ „legtöbbször az ember a szleng használata nélkül is tökéletesen ki tudja fejezni, amit kifejezni kíván, néha azonban egy szlengkifejezés, amely ténylegesen mond is számunkra valamit, jobb, mint egy szeplőtlen mondat, amely nem tartalmaz egyebet, csupán saját makulátlanságának tudatát”.

Van azonban valamiféle „befejezetlenségérzet” a legtöbb szlengről szóló tanulmányban. HOTTEN híres, a szlengről írott írását elolvasva — „a finnyasság, amely a szleng létezését próbálja tagadni, teljesen eltűnőben van, mivel a szleng már nem csupán az utcákon és a börtönökben, de a bárókban, iskolapadokban, szószékeken és a parlamentben is hallatja hangját, és mint egy cél elérésének legbiztosabb lehetőségét, meg is értik” — szórakoztatónak hat egyesek véleménye, miszerint eme pária nyelv asszociációi „alantasak, vagy legalábbis nevetségesek, és talán undorítóak is”. Ha a sztenderd beszéd használóinak körében elfogadottá válnak ezek a kifejezések — nem csupán jelentéktelen és frivol célok érdekében —, akkor valószínű, hogy alacsony származásuk feledésbe merül, és olyan ártatlanná válnak, mint a szűz hó. Ez a felfogás jellemző módon 1902-ben

¹³ Ezeket a véleményeket a szleng „összetevőinek” elkövetkező vizsgálatához kiindulópontul rögzítettük itt; a szleng lényegi vonásainak igazi tárgyalása a fejezet végén található.

¹⁴ *Harper's Magazine* (újranomva az összegyűjtött esszéikben: *Parts of Speech* [A beszéd elemei]. 1901). Fontos munka.

látott napvilágot; FOWLERék¹⁵ majdnem ilyen szigorúak: „Az idegen szavak és a szleng, csakúgy mint a hamis díszek, ugyanazon a szinten állnak... A szlenggel kapcsolatban az idézőjelek használata nem más, mint a mentális gyengeség morális gyengeséggé alakítása.” De nagyon határozottak a szleng származását illetően. Az átlagos intelligenciával rendelkező középosztálybeli embert véve normául rávilágítanak, hogy az átlagember általában könnyedén észleli az ilyen alulról jövő szavakat, s hozzáteszik, hogy ezek alkotják a legjobb szlenget, mivel számos ilyen terminus „hosszú életű szóként” foglalja el helyét a nyelvben, s nem hal ki rövid felkapottság után, mint számos fentről jövő szó. Mindenesetre ugyanebből az irányból erednek olyan színtelen szólások, mint a *nice* ’szép, jó’, *awful* ’szörnyű’, *blooming* ’iszonyú’ (tkp. virágzás; ez utóbbi népszerűsége egyébként hanyatlóban van) A fentről származó szavakat nehezebb észlelni: a *phenomenal* ’fenomenális’, *epoch-making* ’korszakalkotó’, *true inwardness* ’valódi szellemiség’, *psychological moment* ’lélektani pillanat’ vagy a *philistine* ’nyárspolgár’ sorsa az olyan jellegű használat, egyszerre eltúlzott és pontatlan, ami egyfajta szlenget eredményez. Az átlagember azonban, látva milyen magas körökből származnak ezek a szavak, csupán elvakultan csodálja őket, de nemigen érti. A perifériáról vagy középpontból származó szleng azokat a szavakat tartalmazza, amelyek először egy szakmához vagy mesterséghez, egy tevékenységhez, játékhoz, vagy sporthoz tartoztak, s amelyek később bekerültek az általános kollokvialis nyelvbe — gyakran a nyomtatott oldalakra is. „Ezek közül az ember természetesen kevésbé kritikus azzal kapcsolatban, ami napi környezetéből származik, vagyis az ő szempontjából a központból.” Ez a két szótáríró és nyelvész erősen figyelmeztet bennünket arra, hogy szlengszavak és -kifejezések bármely gyűjteményében a felismerhetőség mértéke attól függ, hogy például az a bizonyos mesterség ismerős-e előttünk vagy nem, „habár időnként ennek ismerős volta eltakarhatja, máskor pedig kiemelheti a szleng mivoltot”.

Jó szleng — rossz szleng

Valamennyi szlenget, bármilyen eredetű is legyen, a jó és rossz dichotómia felől közelíthetjük meg. Egy New York-i kritikus¹⁶ velős véleménye a következő: a jó szleng „tisztán, tömören, hatásosan fejezi ki azt, amit a sztenderd nyelvhasználat homályosan, terjengősen, vagy erőtlenül”, míg egy másik névtelen amerikai¹⁷ — majdnem biztosan J. BRANDER MATTHEWS — így fogalmaz: „a szleng egyrészt az angol ellensége, másrészt barátja... A jó szleng ismertetőjegye..., hogy valódi jelentése van. A rossz szlengnek nincsen jelentése; csupán

¹⁵ H. W. FOWLER—F. G. FOWLER: *The King's English* [A királyi angol]. 3. kiadás. Oxford, 1930. Kincsesbánya, ugyanakkor itt-ott kissé konzervatív a jó írásról és a helyes beszédéről szóló kijelentéseiben.

¹⁶ (*New York*) *Nation*, 1890. október.

¹⁷ *The Atlantic Monthly*, 1893. március.

egy hangsor, amely mivel könnyedén kiszalad a szánon, az olvasó öntudatlanul működő képzeletére hagyatkozik. ... A jó szleng kifejező, és néha közel áll ahhoz, hogy költői legyen.” HENRI BAUCHE¹⁸ az ennyire kifejező szlengről az alábbiakat írja — megjegyzései valamennyi nyelvre vonatkoztathatók: „plusieurs termes populaires conviennent si bien à l’expression de certaines idées que les Français cultivés les emploient à tout instant. Et lorsqu’ils veulent parler en style noble ou simplement écrire en français correct, il leur arrive d’être obligés de réfléchir quelque temps avant de trouver le mot français juste. Ils ne le trouvent pas toujours, il leur faut parfois tourner la difficulté par quelque périphrase ou rénoncer à la précision qu’ils désiraient.”* Fiatal íróink közül a legjobb stilszták is osztoznak az előbbi véleményben: „Jó szleng az — mondja JOHN BROPHY —, amely új életet lehel régi vagy absztrakt fogalmakba... A rossz szleng nélkülözi a jó szleng precíz állításait; az éles elme helyett a szellemi tunyaság terméke. Szellemességre vágyik, de nincs megfelelő képessége ehhez, így a képzeletet elaltatja, ahelyett hogy felébresztené. Általában fárasztó, míg a jó szleng tömör. Élénk helyett színtelennek, szellemes helyett butának, egyértelmű helyett bizonytalanak tűnhet, és ahelyett, hogy alkotna vagy újjáalkotna, csupán újra feltalálja a régít.

(Fordította Illés Éva és Várnai Judit Szilvia)

¹⁸ *Le langage populaire* [A városi népnyelv]. Paris, 1928. (2. kiadás; az 1920-as első kiadásban nem szerepel.)

* „több köznyelvi kifejezés olyannyira alkalmas bizonyos gondolatok kifejezésére, hogy a művelt franciák állandóan használják. S amikor választékos stílusban akarnak beszélni, vagy egyszerűen helyesen akarnak franciául írni, előfordul, hogy egy ideig gondolkozniuk kell, amíg megtalálják a megfelelő francia szót. Nem mindig találják meg ezt, s néha körülírással kell megkerülniük ezt a nehézséget, vagy le kell mondaniuk a kívánt pontosságról.” (Fordította Kun Eszter).